

Uvod u tekst Jacoba Meyera

U rubrici *Prijevod* predstavljamo rad Jacoba L. Meyera, danskog profesora, autora većeg broja obimnijih članaka i knjiga, lingvista-pragmatičara, učenika i suradnika najvećega danskog lingvista i osnivača Lingvističkog kruga u Kopenhagenu, glosematičara Louisa Hjelmsleva. J. Mey, psiholingvist, sociolingvist, psiholog, filozof, bivši teolog, urednik časopisa *Journal of Pragmatics*, poliglot, erudit par excellence, pater familias sa mnogo djece, sportaš, itd. u lingvistici djeluje već niz godina na Institutu za lingvistiku »Rasmus Rask« sveučilišta u Odenseu.

Tekst koji smo preveli s engleskoga, »Jezična nastava za doseljenike« (*Immigrant language education*), prenosimo iz njegove nove knjige *Whose Language: A study in Linguistic Pragmatics* (Čiji jezik — studija iz lingvističkog pragmatizma), što ju je objavila izdavačka kuća »John Benjamins«, Amsterdam — Philadelphia, 1985 (412 str.). Recenziju ove knjige donijet će u jednom od narednih brojeva lingvistički časopis SOL, izdanje Filozofskog fakulteta u Zagrebu, OOUR-a Humanističke i društvene znanosti.

Prva verzija knjige *Whose Language* ... napisana je na danskom, pod naslovom *Sprog, samfund og manipulation* (Jezik, društvo i manipulacija) i objavljena na sveučilištu u Odenseu 1979. godine. Nova je verzija znatno opširnija, namijenjena širem krugu čitatelja (engleskog govornog područja i onima koji se služe engleskim jezikom), odnosno — kao što kaže autor — »studentima humanističkih, društvenih i lingvističkih znanosti, ... ali i drugim potencijalnim skupinama čitatelja: zainteresiranim nestručnjacima, onima koji studiraju na institucijama izvan sveučilišta (npr. pedagoškim akademijama), srednjoškolskim nastavnicima, osobama angažiranim u nastavi za odrasle, osobito u pouci za radnike doseljenike, itd.« (str. 2). Knjiga sadrži: uvodno poglavlje »About this book« (O ovoj knjizi), poglavlje 1) »Language and manipulation« (Jezik i manipulacija), poglavlje 2) »Language and industry« (Jezik i industrija) u okviru kojeg se nalazi potpoglavlje što ga ovdje objavljujemo (str. 136—151), poglavlje 3) »Making a theory« (Stvaranje teorije) koje je najopširnije, poglavlje 4) »What about linguistics?« (A što je sa lingvistikom?), bibliografiju (str. 375—390) u kojoj su, među ostalima, zastupljeni razni skandinavski autori (zbog jezične barijere u priličnoj mjeri nepristupačni čak i lingvistima, a koje je Mey interpretirao u svojoj knjizi i tako približio čitateljima), indeks citiranih autora (str. 391—395) i indeks područja i tema (str. 397—412). Među autorima koje Mey najčešće citira, ili komentira interpretacije njihovih radova, najčešće se javlja Karl Marx, među temama u središtu njegova interesa upotreba je jezika, unutar koje postoji i distinkcija opresivna-represivna upotreba.

Tematika ove knjige nije uobičajena u lingvističkoj literaturi; to je pitanje *moći u jeziku i jeziku moći (nemoći)*. Ovo pitanje implicite je sadržano već u samome njezinom naslovu »whose language«, odnosno čijim mi to jezikom govorimo (da li jezikom kolonizatora, ili jezikom koloniziranih). Naime, autorova je teza da su moćnici u društvu, kao i oni manje moćni i nemoćni, ovisni o socio-ekonomskim uvjetima u tome društvu, pa je zato za svaku društveno orijentiranu teoriju upotreba jezika neophodno potrebna iscrpna analiza tih uvjeta. Mey poistovjećuje svoj rad sa trendom preorijentacije znanosti ka društveno sadržajnom i osmišljenom proučavanju ljudskih aktivnosti, u koje se ubraja i upotreba jezika. Sam svoju knjigu naziva »političkim očitovanjem, kao i doprinosom znanosti« (str. 3). Ona je rezultat pitanja što je dugo zaokupljalo autora: o ulozi znanosti u društvu u širem smislu, odnosno lingvista i lingvistike u užem.

Autorov socijalno-kritički pristup lingvističkoj praksi teško da će naići na opće prihvaćanje u etabliranim lingvističkim krugovima, a njegove političke implikacije jasno pogađaju dominantne ideološke aparate u sferi kulture (jezika) razvijenih industrijskih (i kulturnih) metropola. Ovdje ističemo tezu o poglavlju koje prenosimo, a odnosi se na (jezičnu) nastavu za doseljenike u Švedskoj, po kojoj se ova (nastava) ipak pokazuje kao sredstvo za manipulaciju slabijih (migranata i njihove djece) od strane jačih (škole i čitavog društva primitka) u jednoj zemlji prijema migranata koja se često uzima kao model otvorenosti prema došljacima, kao model multikulture. Oficijelna (i)migracijska politika demokratskih vlada moćnih industrijskih zemalja prijema o »jednakim mogućnostima«, »slobodi izbora«, pokazuje se kao tanka kora ispod koje struje snažni tokovi asimilacije poželjnih mladih stranaca i eliminacije nepoželjnih i njihovo potiskivanje na margine društva.

Andrina Pavlinić-Wolf

PRIJEVOD

Jacob Mey

Institut za lingvistiku »Rasmus Rask«

Sveučilište u Odenseu

JEZIČNA NASTAVA ZA DOSELJENIKE

1.1 Uvod: Društvo i migrantska radna snaga

Milijuni Jugoslavena, Talijana, Grka, Španjolaca, Turaka, Pakistanaca itd. zaposlenih (često privremeno) u našim (tj. skandinavskim — op. prev.) zemljama sve od kraja pedesetih godina ovdje su kako bi zadovoljavali potrebu industrije za radnom snagom. Sudbina tih »gastarbajtera«, kako ih često eufemistički nazivamo, ovisi isključivo o hirovima naše privrede, na mikrorazini i makrorazini. Zato doseljenici tek vrlo malo mogu nadzirati ono što se s njima događa u zemlji »domaćinu«. Ono što se čini za njih također ovisi o potrebama industrije, jer je njezina potreba za jeftinom radnom snagom bila prvobitni motiv njihova dolaska; život im je doista stradalnički, sudbina neizvjesna.

Glavna briga industrije u odnosu prema njezinoj uvezenoj radnoj snazi jest obavljanje posla. Briga za uvjete pod kojima se taj posao obavlja tek je sekundarna. Ta se briga na negativan način interpretira kao želja da se izbjegnu neredi ili nemiri u samoj tvornici i izvan nje; na pozitivan način, ona uključuje i potrebu, kako individualnih poslodavaca tako i službenih organa tih industrijskih zemalja, da se vodi računa o materijalnim i duhovnim potrebama doseljenika; na koncu konaca, »oni hrane konje, zar ne?« Međutim, svaka je takva briga upravo podložna ispunjavanju primarnih zahtjeva što ih industrija postavlja na migrantsku radnu snagu.

Prije svega, to su zahtjevi za kvalifikacijama. Radnici migranti ili ne raspoložu, ili raspoložu manjkavom, ili jednostavno krivom vrstom vještina; kao rezultat toga, uglavnom obavljaju nekvalificirane poslove. Djelomično zato imaju i jednu posebnu, dodatnu »kvalifikaciju«: da su jeftiniji od domaće radne snage. Također ih se može natjerati da preuzmu poslove koje bi domaća (čak i nekvalificirana) radna snaga smatrala neprihvatljivima, barem uz ponudenu nadnicu.¹

Drugi veliki zahtjev na radnike migrante jest da reproduciraju vlastitu radnu snagu. Po tradiciji, većina elementarnih funkcija koje služe tome

¹ Takva je, sigurno, bila situacija prije nego što se sadašnja ekonomska depresija mogla osjetiti u svojoj svojoj silini.

Sama ideja uvoza strane radne snage, naravno, nikako nije izum proteklih deset ili dvadeset godina. Primjerice, u Velikoj je Britaniji poduzeće Londonski transport počelo regrutirati radnike iz Zapadnih Indija već krajem 1940-ih godina. Sadašnji problemi s radnicima migrantima u Engleskoj proizlaze djelomično iz činjenice da je Jamaikancima, Pakistancima, Istočnoafrikancima i drugima bio dopušten pristup u zemlju jer su imali (sada uglavnom zastario) status »britanskih podanika«. S obzirom da nisu ovisili o imigracijskoj kvoti i/ili ulaznoj vizi, s prestankom potrebe za njima nije ih se moglo poslati »kući« (kao što se to može Pakistancima, Turke, Jugoslavena itd. u Skandinaviji ili Zapadnoj Njemačkoj).

Njemačka riječ »Gastarbeiter« (koju povremeno upotrebljavam) nastala je poslije II svjetskog rata. Za vrijeme nacističke uprave uvozna se ropska radna snaga eksploatirala kako u koncentracijskim logorima tako i u tvornicama za ratne potrebe. Za ovu drugu kategoriju radne snage upotrebljavao se njemački termin »Fremdarbeiter« (doslovce, strani radnik), koji se nakon rata počeo smatrati neprihvatljivim. Tako izraz »gostujući radnik« u suštini ima zapravo funkciju navlačenja koprene na oči, i treba ga upotrebljavati oprezno, ili uopće ne upotrebljavati.

da održavaju radnika na životu između radnih sati (hrana, san, društvena sredina itd.) zbiva se u nuklearnoj obitelji. Sada se u većini autohtonih kultura radnika doseljenika pridaje puno veća pažnja društvenoj infrastrukturi (porodica, selo, odnosi feudalne ili polufeudalne ovisnosti, itd.) nego što je uobičajeno u suvremenim industrijskim društvima. Njihova prava, radikalno drukčija društvena sredina stvara »raseljenim« radnicima probleme koje poslodavci i vladine agencije moraju nekako ublažiti kako bi se izbjegle nevolje. Takvi su problemi, jasno, najmučniji u slučaju radnika samaca. No čak i onim doseljenicima kojima je dopušteno, prema postojećim propisima, dovesti obitelj u zemlju rada i koji su to financijski kadri provesti, ipak se vrlo teško nose sa situacijom u novoj »domovini«.

Od samoga početka takve su razlike i preke između stare i nove »domovine« imale duboko negativan utjecaj na odnose između »gostiju« i njihovih »domaćina«. Osobito je čest slučaj da mnogi doseljenici ne poznaju zapadnjački način organizacije rada ili su čak sumnjičavi prema njemu, te preferiraju paternalistički obrazac sigurnosti na radu u pogledu zaštite i sigurnosti kakve svojim članovima mogu pružiti sindikati. Kad se tome doda već klasična odbojnost sindikata prema »žutoj«² i drugoj premalo plaćenju radnoj snazi, neće biti teško shvatiti zašto je socijalni status doseljenika po tradiciji nizak, kako u samoj tvornici tako i u radničkoj i društvenoj sredini u cijelosti.

Nužno poznavanje jezika zemlje domaćina, potrebno za snalaženje u radu, još je jedna važna kvalifikacija radnika-migranta (iako je teško ocijeniti koja je njezina prava vrijednost). Samo po sebi, takvo se jezično znanje ne može ubrajati u vještine, osim na jedan negativan način: ako izostane, onda su nekvalificirani još i nekvalificiraniji, što efektivno može sniziti vrijednost doseljeničkog rada i/ili umanjiti njihov društveni status. No iako je takvo radno poznavanje jezika domaćina doseljenicima korisno, ili čak neophodno, pitanje je jesu li (i koliko) poslodavci ili vlada voljni platiti kako bi »gostujućim radnicima« i njihovim obiteljima pružili mogućnosti da steknu to znanje.

Sve ove probleme uvećava dalje činjenica da zemlje prijema uopće nisu bile spremne za veliki priljev strane radne snage tokom šezdesetih godina. Pa tako, kad se počele javljati razne poteškoće, nije bilo vremena da se razmotre njihovi dublji uzroci, a kamoli nađu upotrebljiva rješenja. Kao što sam rekao, ako se ne shvati zašto su ovdje, o doseljenicima se ne mogu shvatiti ni najjednostavnije činjenice. Ili da to preformuliram: »logika« egzistencije radnika migranata »logika« je industrije. Egzistencija doseljenika u zemlji »domaćinu« ima smisla jedino s gledišta kapitala, kao što je to općenito slučaj s njihovim odnosima prema toj zemlji i njezinim stanovnicima.

A što nam ta »logika kapitala« kazuje o izgledima doseljenika da uspiju u našem društvu? Od doseljenika se očekuje da steknu tek one kvalifikacije koje su im prijeko potrebne za obavljanje povjerenih im zadataka. To u većini slučajeva znači da poslodavci nerado podržavaju programe instruktaze koji nisu (izravno ili neizravno) povezani uz rad. U slučaju kvalifi-

² Ovaj je termin prvi put skovan na Zapadnoj obali Amerike kao nadimak za jeftinu azijsku (otud naziv) radnu snagu koja nije ušla u sindikate.

cirane radne snage, takvom instruktažom mogu biti obuhvaćeni tečajevi stručne (pre)kvalifikacije i/ili jezika. Za nekvalificirane radnike instruktaža se obično svodi na jezični tečaj »na brzinu«, uz rad, u vezi s uputama o rukovanju strojevima, alatima ili drugom opremom.

U pravilu, poslodavci ne naginju filantropiji. Ipak ne žele da »njihovi« radnici postanu socijalni slučajevi. Mogu shvatiti da je stanovito jezično obrazovanje, čak i ono koje se ne odnosi na upute o rukovanju strojevima, korisno za uspostavljanje društvenih kontakata, kao praktična pomoć za reproduciranje radne snage bez problema, kao uvjet za osobnu i društvenu dobrobit itd. Ipak je i dalje istina da je takva jezična instruktaža (kao što je radničko obrazovanje pod okriljem tvornice općenito) prije svega u službi interesa industrije, a ne radnika. Njezin cilj i opseg ograničavaju ekonomska načela po kojima se ravna naše društvo: postizanje maksimalne produktivnosti i dobiti, dok se nadnice i drugi troškovi drže na minimumu, tj. prenošenjem svih mogućih troškova na druge osobe ili (po mogućnosti javne) institucije.

No u društvu kao što je naše čak su i javne institucije sve ovisnije o industriji kako bi preživjele. Istina je da javni organi uprave, prosvjeta i socijalna skrb djeluju u okviru granica i budžeta što ih određuje biračko tijelo preko svojih političkih predstavnika (npr. parlamentarne partije). No izravno ili neizravno, poslovna zajednica, preko svojih moćnih lobista, fondova i fundacija te drugih organa pritiska, ima što reći. Kad je riječ o jezičnim programima za doseljenike, rezultirajući kompromisi, jasno, uglavnom ne zadovoljavaju, ni s obzirom na kvantitetu ni na kvalitetu; kvantitativno, jer doseljenici dobivaju samo ograničen broj sati plaćene jezične obuke (to varira prema zemlji boravka, no maksimum obično predstavlja par stotina); kvalitativno, jer se za jezičnu nastavu često bira slabo nastavno osoblje, neprikladne prostorije, loš raspored sati itd. Većina tečajeva budžetirana je bijedno; nastavnici su često nekvalificirani (i moraju biti jeftini), a udžbenici i drugi didaktički materijali često se biraju po kriteriju mogućnosti nabave a ne obrazovne kvalitete.³

Jasno da nastavnici s jednim kvalifikacijama i jednim plaćama ne opterećuju potkresani budžet svojih institucija, ali su i rezultati takve nastave (bolje reći, odsutnosti rezultata) izvor stalnih frustracija i briga, kako i za same doseljenike tako i za šačicu zabrinutih »domaćina«. Ima mnogo stranih radnika koji, čak pošto su proveli godine i godine u zemlji »domaćinu« i etablirali se kao naseljeni građani s porodicama, s djecom i možda čak s unucima, još uvijek žive u jezičnoj i kulturnoj pustoši, odvojeni od kulturne i socijalne matice društva, u »getu duha« — kako to sjajno oslikava Swetlandova (1979).⁴

Veći dio podataka i ilustrativnih materijala iz slijedećih pasusa švedski su materijali prikupljeni u švedskoj sredini. Razlog tome jest da je Šved-

³ Primjerice, u Danskoj ova je nastava većinom, kroz dugo vremensko razdoblje, bila u nadležnosti poluslužbene institucije *Folkeuniversitetet* (doslovno se prevodi kao »Narodno sveučilište«, a grubo se može usporediti sa *Division of Extension* ili *Extra-Mural Studies* na američkim ili britanskim sveučilištima). Nastavnici su bili obično apsolventi, a glavna im je kvalifikacija da su izvorni govornici danskoga i da uz to, u najboljem slučaju, prilično dobro znaju engleski.

⁴ Swetlandova (1979) također daje pertinentne primjere slabe kvalitete nastave za doseljenike. Njezina je analiza zasnovana na norveškim podacima, ali zaključci joj jednako vrijede za druge skandinavske i zapadnoeuropske zemlje.

ska među zemljama s najstarijom tradicijom prihvata doseljenika; u stano-
vitom smislu upravo je ona najviše učinila za svoju doseljeničku populaciju.
Osobito u pogledu tradicionalne brige Švedana za kulturne i humanitarne že-
lje i potrebe doseljenika.

Uglavnom postoje dva tipa tekstova koji se koriste za izvođenje na-
stave švedskoga za doseljenike. Prvi je popularni tečaj, što ga je naručio i
koristio ga Švedski radio (*Sveriges Radio*, skraćeno SR) sve od sredine šez-
desetih godina. Drugi je tip nastavni program namijenjen izravno potrebama
tržišta rada, a napose stjecanju stručnih i profesionalnih vještina. U oba
slučaja imamo posla s aktivnostima pod okriljem službenih, vladinih insti-
tucija (osim SR, uglavnom tzv. *Skolöverstyrelsen*).⁵

Iako privatna inicijativa ne igra osobito značajnu ulogu u jezičnoj
pouci za doseljenike, ipak se njezini implicitni zahtjevi i interesi mogu osje-
titi, izravno ili neizravno, u oba tipa tekstova što ćemo ih prikazati: *izravno*,
jer se doseljenicima razjašnjavaju — uz pružanje podrške — zahtjevi tržišta
rada (važnost kvalifikacija, vještina, »dobrih« radnih odnosa itd.); *neizrav-
no*, jer se unapređuje asimilacija stranih radnika u švedskom društvu, a
osobito jer ih se tjera da se pridržavaju zahtjeva za discipliniranom, pouz-
danom, subproleterskom radnom snagom, uobličenom prema tradicional-
noj slici skandinavske radničke klase kao odgovorne i spremne na surad-
nju u radnim odnosima, ali i protivne nasilju u radničkim sporovima.

1.2. »Švedski za vas« Švedskoga radija (SR)

Kao što sam spomenuo u prethodnome dijelu, Švedska je jedna od
zemalja u Zapadnoj Evropi koja je učinila najviše za svoje doseljenike. To
se ne odnosi samo na socijalni sektor, već su Švedani postigli impresivne
rezultate i na obrazovnom i kulturnom području.

Positivan stav Švedske prema problemima doseljenika nesumnjivo
ima puno veze s povijesnom činjenicom da Švedska već mnoga stoljeća
ima veliku i neprestano sve veću etničku manjinu radničke klase unutar
vlastitih granica: Fince, koji su krenuli put Zapada već sredinom 17. sto-
ljeća. I obrnuto, švedskih je doseljenika u Finskoj bilo još od srednjega vi-
jeka. Upravo ovaj reciprocitet vjerojatno potiče nacije da se dobro od-
nose s »manjinom« one druge (unatoč njihovim razlikama u kulturnoj i po-
vijesnoj baštini). Osobito Švedska vodi računa o tome da ne dovodi u opas-
nost uvjete života male, ali kulturno i historijski važne švedske manjine
Finaca, ili da ne ugrožava prava Finske uskraćujući tim finskim doseljeni-
cima njihova. Kombinacija obaju faktora može poslužiti da se razjasni, ba-
rem djelomično, evidentno veća motiviranost Švedana da svojim manjinama
pruže odgovarajući postupak, nego što je to slučaj s mnogim drugim zem-
ljama.

Lavlji dio nastavnih, kulturnih i humanitarnih tereta obrazovanja i
instruktaže doseljenika na leđima nose švedska država, pokrajina i gradske

⁵ Ovo se tijelo može usporediti sa Državnim školskim odborom (*State School Board*) u mnogim ame-
ričkim državama. Ne mora podnositi izvještaje Švedskom ministarstvu prosvjete.

institucije. Usluge masovnih medija, među njima Švedskoga radija (SR), igraju važnu ulogu. Tako SR vrši redovite prijenose vijesti nekoliko puta na dan na glavnim doseljeničkim jezicima (finski, grčki, turski, glavni jugoslavenski jezici itd.).⁶

Osim što pružaju korisne informacije o događajima u Švedskoj i u svijetu, ovi programi omogućavaju doseljenicima da ostanu u vezi sa stvarima koje se zbivaju »doma«. Nogometni rezultati iz domovine prenose se svake nedjeljne večeri, a o njima se raspravlja upravo isto tako iscrpno kao i o švedskima: tko je dao golove, kako su se klubovi plasirali na lokalnoj i državnoj razini itd. Često se daje glazba u izvodenju izvornih sastava i umjetnika, bilo da su i sami naseljeni u Švedskoj ili dovedeni iz inozemstva za tu priliku; u drugim prilikama pod pokroviteljstvom SR-a održavaju se etnički kulturni festivali. Nadalje, SR vodi računa o upoznavanju migranata sa švedskim institucijama i kulturnim tradicijama. Osobito ta nastojanja osiguravaju prirodan kontekst za jezičnu nastavu.

Tekst-uzorak što će biti analiziran emitiran je u petak, 27. siječnja 1977, na 2. programu SR u 9.00 sati ujutro kao dio serije *Svenska foer Er* (»Švedski za vas«). Taj je tekst objavio SR u obliku knjige istog naslova, a prodaje se na svim novinskim kioscima (Higelin i grupa autora, 1976). Naš uzorak odgovara lekciji 16 (op. cit.: 67—70).

Instruktivni sadržaj toga teksta predstavlja razlika između prošlog i sadašnjeg vremena švedskih glagola. Štoviše, ta lekcija ima vježbe drilla prebacivanjem potvrđnih u niječne rečenice i obrnuto. Tehnika je u oba slučaja ista: »Pogledaj, poslušaj, odgovori«.

Dotična lekcija ima dva dijela. U prvom dijelu susrećemo ova lica: stanovitog gosp. Bodina, stanovitog gosp. Cedera, jedan par koji se zove Per i Lena, te na kraju djevojku po imenu Berit. Gosp. Bodin zauzet je na razne konvencionalne načine: nalazi se na poslu, popravljajući automobil, igra nogomet itd. S druge strane, gosp. Ceder uvijek telefonira i naziva razne prijateljice. Različiti interesi ova dva gospodina odražavaju se na njihov način u upotrebi švedskog jezika. Dok se u Bodina tek mijenja vrijeme aktivnosti (»igra nogomet« za razliku od »igrao je nogomet«), u Cedera se mijenjaju i objekti njegove pažnje, uz glagolska vremena: on »danas naziva Karin«, a »jučer je nazvao Ullu«. Koliko god bili različiti, Ceder i Bodin predstavljaju, s jezičnoga kao i seksistički-političkog gledišta, klasične muške (da ne kažem *macho*) uloge.

A sad pogledajmo spomenuti par. Per je i opet klasični muškarac: sjedi u udobnoj stolici, čita knjigu i puši cigaru, dok Lena crnči šijući si haljinu i, po svoj prilici, čak uživajući u ovoj klasičnoj »podjeli rada«.

Naposljetku, tu je Berit. Ona je svakako najagilnija osoba koju ste ikad susreli: u ponedjeljak putuje u Malmö, u utorak čita knjigu (mi držimo da je valjda na povratku), srijeda je dan kada šije haljine, u četvrtak Berit pere rublje, u petak se bavi tapeciranjem stolice, a kruna sve te organizacije jest proslava njezina 20. rođendana, u subotu. Zaista u svakom pogledu

⁶ Finski, jugoslavenski, turski i grčki programi prenose se dvaput na dan na domaćem radio-programu (*Home Service*), dok se za finske emisije brine tzv. »finski odio« SR-a i vrši prijenos u određeno vrijeme (minimalno sat i četvrt) svakoga dana (stanje od 1. lipnja 1979; otad su se programi na stranim jezicima znatno proširili).

aktivan tjedan, utoliko više što se sve mora obavljati dvaput, prvo u prezentu, a zatim u perfektu.⁷

Drugi dio lekcije 16 predstavlja nam još jednog vrijednog Švedanina, prilično konfuznog mladića po imenu Bo Ek. Njegov je tjedni program još impresivniji od Beritina, pa nije čudo da na kraju prestaje udovoljavati svojim obvezama iz čiste zaboravljivosti. Međutim, slušaoci SR-a, radujte se! Zahvaljujući zaboravnom Bo Eku, sada ne samo što ćete moći ponirati u razlike između sadašnjeg i prošlog vremena švedskih glagola, već ćete moći upoznati i negativne rečenice i njihove tajne.

I Bo mora sve raditi dvaput. Prvo mora proučiti svoj kalendar, podsjetnik za idući tjedan (to se događa u jasnom obliku sadašnjeg vremena). Drugo, mora preispitati ono što je u tjednu bilo (ili pak nije bilo: prošlo vrijeme, niječni oblik). Slijedi, dakle, »Tjedan dana u životu Boa!«

U nedjelju, 28. travnja, mora nazvati svoju tetu Annu na njezin rođendan. (To zaboravlja.)

U ponedjeljak, 29. travnja, treba platiti stanarinu. (On je, jasno, ne plaća.)

Utorak, 30. travnja, velik je dan (ili, bolje reći, noć) u Švedskoj: *Valborgsmessafton* ili »Valpurgina noć«, kada, prema vjerovanju, sve švedske vještice odlaze iz zemlje i kreću put neke planine u Srednjoj (sada Istočnoj) Njemačkoj. Ledičan, »nezbrinut« muški dio švedske populacije slavi ovaj sretan događaj uz svoju izabranicu koja se obično naziva *foerstamajflamma* (doslovce, »prvomajska /sic!/ draga«). Za Boa, dodatna atrakcija ovoga osobitog utorka njegove su službene zaruke.

Inteligentni slušatelji i/ili čitatelji dosad su već pogodili što će se dogoditi: kupivši svojoj budućoj zaručnici prsten i obvezno cvijeće za njezine roditelje, Bo ipak napušta stan bez prstena, koji ostaje na pisaćem stolu, a cvijeće ostaje venuti u sudoperu. A kad se konačno dokopa Evine kuće (jasno, sa zakašnjenjem od nekoliko sati), zaručnička večera samo što se nije pretvorila u malu katastrofu, jer je jadni Bo zaboravio kupiti novu bijelu košulju, pa se događa da neposredno prije zaruka žurno prišiva dugme na prljavu košulju koju ima na sebi.

Srijeda, 1. svibnja, zbrka je još veća. Za početak, Bo je prespavao, pa ne stíže učiti engleski (!) kao dobar švedski mladić. Oko podneva konačno uspijeva telefonirati svojoj zaručnici (suprotno uvriježenom mišljenju, krepodne švedske djeve očito još uvijek provode noć same, u roditeljskoj kući, sa ili bez zaruka). Nema odgovora, Eva je već izašla. Tako Bo provodi poslijepodne pušeći trinaest (!) cigara i grizući nokte pred telefonom koji tvrdoglavo šuti.

Što se tiče spomenute količine cigara, od njih se može dobiti savršena glavobolja. I zbilja, drugoga dana, u četvrtak 2. svibnja, Bo Ek mora nazvati poduzeće i objasniti da ne može putovati u Göteborg da pregleda jedan važan proračun. Uz to je zaboravio dati na popravak službena kola, pa će zato dobiti što mu sljeduje od svoga šefa.

⁷ U jednoj ranijoj verziji lekcije 16 Berit još nije stupila na scenu, već se na njezinu mjestu nalazila bolesna djevojka po imenu Anita. Može se pretpostaviti da su autori, revidirajući svoj tekst, došli do uvjerenja da je Beritin grozničavi tempo prikladniji za potrebe socijalizacije doseljeničke radne snage nego loš primjer osobe koja se neredovito javlja na posao zbog stvarne ili umišljene bolesti.

Petak, 3. svibnja, Bo mora ostati u postelji.

Za subotu, 4. svibnja, planirao je da s Evom ide u kazalište na »Hamleta«, a zatim na večeru u gradu. Međutim, kao što već napola očekujemo, do subotnje večeri nema ni kazališnih karata ni rezervacija za večeru. Jasno nam je da je Eva bijesna.

Završni prizor odigrava se jednoga tmurnog nedjeljnog jutra, 5. svibnja. I opet gledamo nesretnog Boa kako proučava svoj kalendar-podsjetnik (ovaj put u retrospektivi). Na pisaćem stolu pred njim nalaze se *dva prste-na*.

Na ovome mjestu nameće se pitanje ne pretjeruju li *dramatis personae* iz lekcije 16 u svojim ulogama? Ako je tako, kakve to ima pedagoške implikacije na obrazovanje, koje se, prema očekivanju, ostvaruje u toj situaciji?

Na prvo se pitanje može odgovoriti prilično ukratko. Usredotočit ću se na našeg nesretnog protagonista Prvoga maja, Bo Eka. Njegov portret korektnog, ambicioznog mladog švedskog muškarca koji ima svoj cilj (unatoč zbrkanosti i zaboravnosti) i nije toliko karikiran. Švedani se doista doimaju zaposlenima većim dijelom vremena i doista brinu mnogo više od mnogih drugih ljudi (osobito u usporedbi sa susjedima, Dancima, koji su notorno ležerni) Švedanima je *doista* stalo da se ponašaju korektno, oblače adekvatno, da se vidaju sa pravim ljudima, ožene pravom osobom itd. itd. Bo Ek možda predstavlja stereotip, ali nije neuvjerljiv. Kao i druge osobe koje se pojavljuju u lekcijama, Bo Ek tipizira (možda malo prena-glašeno) stanovite karakteristične vrijednosti našega industrijski razvijenog društva. U čitavu zapadnjačkom svijetu svi se slažu u tome da su takve vrijednosti neophodne da bi se moglo »uspjeti«, što se shvaća kao uspješno se integrirati u takvo društvo.⁸

Kad je riječ o drugome pitanju, obratite pažnju na to da te lekcije, osim što govore doseljenicima kako i gdje da uključe negaciju u neku švedsku rečenicu, poučavaju o tome gdje da se »ušaltaju« u Švedsku, te kako je to *biti Švedanin* (i to pripadnik srednje klase). Iako smo ostavljeni u mraku neznanja o tome kako žive naši fiktivni junaci, da tako kažem, kad ne rade, ono što saznajemo o njima nikako nije slučajno ili trivijalno. Tako Per i Lena predstavljaju klasičnu podjelu rada među spolovima: on puši cigaru i čita knjigu dok ona šije haljinu. Na isti način, drugi muškarci u lekcijama popravljaju automobile, igraju nogomet i nazivaju prijateljice; žene čekaju da ih muškarci nazovu, a u međuvremenu šiju ili popravljaju odjeću, uređuju dom ili peru rublje. Ženski su interesi, prema tim lekcijama, ograničeni na kućne poslove; žene ne čitaju novine ili knjige, a najviše što mogu učiniti u smislu bijega jest putovati ili organizirati rođendanske zabave. Muškarci su, nasuprot tome, suviše zauzeti a da bi se

⁸ Jedan od autora udžbenika *Swedish for You*, Bengt Svensson (u osobnom razgovoru) ukazao mi je na činjenicu da je pretjeranu »švedskost« toga udžbenika autor zamislio kao finu ironiju. Pretjerivanja bi, što više, trebala poslužiti da se inače dosadne lekcije učine zabavnijima.

Uz dužno poštovanje prema namjerama autora, još uvijek kažem da se takve obrazovne strategije doimaju loše motiviranim, osobito u opisanoj situaciji. Kad se ironija koristi u sredinama s neizvornim govornicima jezika, ona se ili ne doživljava kao takva, ili — što je još gore — upravo šteti interesima kojima bi morala poslužiti. Da bi se mogla praviti razlika između ironije kamenog lica i ravnodušne ozbiljnosti potrebno je biti mjerodavan za određenu kulturu (uključujući jezik) i ovladati njome na način koji je daleko izvan domašaja većine neizvornih govornika, pa i brojnih domaćih.

umarali takvim stvarima: Bo Ek ne samo da može zaboraviti rođendan svoje tete Anne i proći nekažnjeno, već je mogao zaboraviti i svoj vlastiti, jer će uvijek uz njega biti neka žena koja će se sjetiti rođendana umjesto njega.

Valja rasvijetliti još jedan važan detalj u tome tekstu. Kao i u drugim zemljama, i u Skandinaviji prvi svibnja, »Prvi maj«, ne znači samo veselice i zabave. To je švedski državni praznik, *Bank Holiday*, ali lekcija 16 ne gnjavi se pričom o tome, a još manje zašto je tako; stvari su tek naznačene kad se pogleda u kalendar-podsjetnik Bo Eka. Tako iz kalendara saznajemo da on u srijedu 1. svibnja čini radnje kao što su: dugo izležavanje, ponavljanje engleskoga, ili rendez-vous sa djevojkom; drugim riječima, bavi se aktivnostima koje nisu dio normalnoga švedskog radnog dana. (Proučavajući taj tjedan u perspektivi, on također govori samome sebi: »Četvrtak: povratak na posao.«)

Boove prvomajske aktivnosti mogu se pravilno opisati kao tipične za »Svenssona iz srednje klase«. Ono što on radi 1. svibnja, rade i milijuni drugih Šveđana: rade u vrtu, liče kuću, nalaze se na cesti na putu za vikendicu, ili lješkare nakon rituala prošle noći. No slika u lekciji 16 doista je nepotpuna s obzirom na one brojne ljude, u Švedskoj i širom svijeta, koji su Prvoga svibnja angažirani na druge, ozbiljnije načine.

Povijest 1. svibnja kao švedskoga državnog praznika ne može se dijeliti od povijesti onoga drugog velikog datuma, Međunarodnog dana rada. Duže od jednog stoljeća, radnici diljem svijeta ujedinjeni su na taj dan kako bi odali poštovanje i proslavili svoje prošle i sadašnje borbe i pobjede i izrazili solidarnost sa ljudima u svijetu koji se bore protiv izrabljivanja i ugnjetavanja. I švedski su radnici među onima koji su se borili za pravo da im Prvi maj bude blagdan; zašto se onda u tim lekcijama prikazuju junaci kao da oni nisu svjesni svega toga, te se ponašaju kao da Prvi svibnja uopće ne postoji?

Alternativno, obrnimo sada taj argument. Pretpostavimo da su autori ovoga teksta dopustili Bo Eku da se pridruži svojoj zaručnici na jednom prvomajskom zboru, a ne u kući njezinih roditelja, ili im dali da proslave zaruke na jednom od klasičnih postdemonstracijskih skupova sa plesom u *Skansenu* (stockholmski Tivoli) umjesto što odlaze u restaurant u gradu ili u kazalište. Prilično sam uvjeren da bi *takav* tekst ponuđen od neke javne institucije ne samo skandalizirao vlasti koje su službeno zadužene za jezičnu nastavu doseljenika nego bi silno uzбудio i medije. Jedan argument koji bi se zacijelo javio s tim u vezi jest poznato »izbjegavanje politički i inače kontroverznog materijala« u jezičnim tečajevima za doseljenike. Ali zar *propustiti da se spomene* pravo porijeklo i značenje jednoga službenog blagdana također nije politički jednostrano, otud i kontroverzno, djelo a možda još i više)?

Neki će čitatelji primijetiti da se čini razložnim što našega »Svenssona iz srednje klase« predstavlja netko kao što je Bo Ek, jer on očito utjelovljuje sve prihvaćene vrijednosti i norme srednje klase. Pogreška u

tom rezoniranju jest da prosječni Švedanin (koji doista možda nije osobito zainteresiran za politiku) barem ima slobodu izbora kad je riječ o Prvom svibnju (i ideološki i praktično). No takva je sloboda uvjetovana poznavanjem mogućih izbora i mogućnošću odabira. Osobito je korisno biti svjestan činjenice da Bo Ek nije zadnja riječ u švedskoj deskriptivnoj sociologiji, te da postoje i druge mogućnosti osim striktnog prihvaćanja pravila švedske srednje klase. I opet, ta spoznaja i sloboda izbora pretpostavlja da netko jest, ili je postao, puni član švedskoga društva. Kako bi uživao sva prava i prednosti uključene u taj pojam, on ili mora biti »rođen s odgovarajućim manirama«, ili je sudjelovao u švedskom javnome životu najveći broj svojih odraslih godina. U tome pogledu, doseljenici su hendikepirani od samoga početka: žive na rubu društva, bez prava na manire ili talire. Predstavljati im jedinstvenu galeriju likova iz srednje klase (kao što čine lekcije) isto je što i voditi ih prema životnom stilu srednje klase, tjerajući ih da prihvate skup vrijednosti Bo Eka koji pripada isključivo srednjoj klasi. *Mi* u Svenssonu junioru iz lekcije 16 možemo prepoznati prototip apolitičnoga mladog poslovnog čovjeka, muškog šovinista okrenutog vlastitoj karijeri i kritizirati ga zbog potpune pokornosti i prilagodbe sadašnjem društvenom sistemu; *mi* čak možemo ne odobravati činjenicu da se njegovi stavovi čine neopozivi i obvezatni s obzirom na strukturu našega društva. No *doseljenicima*, koji se susreću s tom osobom u udžbenicima tipa »Švedski za vas«, Bo Ek naprosto jest *Mr. Sweden*; nema alternativa. *Doseljenicima* »Švedski za vas« postaje »Švedska za vas«.⁹

Razmotrimo i ovo: zašto bi, pobogu, tvorničari morali poticati svoje strane radnike da misle vlastitom glavom i vrednuju vlastitu situaciju na švedskom tržištu rada s kritičkog gledišta? Ili, zašto bi radnike trebalo poučavati o tome kako da traže svoja prava i protestiraju kad dožive nepravdu? Industrijci je mnogo probitačnije da doseljenici sebe smatraju izvanredno privilegiranim. Morali bi, prije svega, biti zahvalni i svoju zahvalnost izražavati prihvaćanjem standarda rada, etičkih normi i kulturnih vrijednosti svojih dobročinitelja. Moćnici u društvu znaju da je najbolji način da se izbjegnu revolucije i socijalni nemiri integrirati sve potencijalno revolucionarne elemente u sistem. A osobito dobar način provođenja društvene kontrole jest ublažavanje socijalnih razlika propagiranjem ideologije »društvene mobilnosti«, prema kojoj svatko može stići do vrha, a posve zanemarujući činjenicu da su doista vrlo rijetki oni koji tamo stvarno stižu. »Društvena mobilnost« društvena je utrka, golema lutrija koja pruža tek nekoliko vrijednih nagrada, a šanse su izvan svega što se može zamisliti. Društvena *mobilitet* podrazumijeva, kao svoju dijalektičku dopunu, stabilno, *imobilno* društvo, i to iz jednoga valjanog razloga: tko god da se nalazi više na društvenoj ljestvici, neće biti ni najmanje zainteresiran da dopusti bilo kakve promjene u sistemu koje bi mogle ugroziti njegov vlastiti položaj, ili barem umanjiti njegove izgleda na »uspjeh«. Stoga nije

⁹ U posljednjoj lekciji našega udžbenika (Higelin i grupa autora, 1976:90) susrećemo gastarbajtera Talljana, koji na posljednju ponuđenu čašicu »za sretan put« kaže »Ne, hvala« jer vozi. Domaćinov (vjerojatno ironičan) komentar glasi: »Sada ste postali pravi Švedanin.«

čudo da »mobilnost« upravo u ovome kontekstu ima slabe ili nikakve veze s pravim kretanjem.¹⁰

Jedan drugi zanimljiv aspekt programâ jezične nastave što ih ovdje razmatramo jest taj da se programi obraćaju prvenstveno mladima. To je uvelike povezano s »mobilnošću« o kojoj je gore bilo riječi (vidi osobito bilješku 10). To što su osobe u lekcijama sve između 20 i 30 godina, dok se stariji ljudi gotovo nikad ne spominju, osim neizravno (npr. »teta Anna« u lekciji 16), slaže se s našom pretpostavkom da je jedan od osnovnih ciljeva pouke jezika zemlje »domaćina« za doseljenike da se raščisti put ka punom iskorištenju strane radne snage i izglađe mogući konflikti i njihove reperkusije na radnu populaciju. S te točke gledišta čini se sasvim prirodnim da su tekstovi usredotočeni na mlade; ako će netko »uspjeti«, to će biti oni (ili barem neki među njima).

S druge strane, kandidatu za »vertikalnu mobilnost« teško je odlučiti na kojeg konja da se kladi: asimilaciju u stranoj kulturi ili naglašavanje vlastite etničnosti. Kratkoročno gledano, radnici doseljenici mogu unaprijediti svoj život samo asimilacijom s društvom okoline. Ako se ide za kratkoročnim ciljem preživljavanja u stranoj, neprijaznoj društvenoj klimi, jednostavno nema mjesta za bilo kakvu društvenu kritiku. Doseljenici moraju prihvatiti uvjete zemlje domaćina, ne samo da u pravom (uglavnom negativnom) smislu izbjegavaju neprilike s vlastima nego, što je važnije, u pozitivnom, afirmativnom smislu da sebi dopuštaju da im se dodijeli nisko, gotovo nevidljivo mjesto u »društvenom tkivu« zemlje domaćina, što se manifestira u načinu na koji je njihova nova domovina organizirala svoje međuljudske (uključujući radne) odnose. U najistinitijem, najdoslovnijem smislu tog izraza, doseljenici se moraju saživjeti sa stanjem stvari. Nema mjesta za grandioznu društvenu strategiju i teoretiziranje: jedini način da se možda dugoročno čovjek izvuče i krene malo naprijed jest prihvaćati probleme kako se pojavljuju i pokušati ih rješavati jednoga po jednog. Uzimajući u obzir takvo stanje stvari, zbilja nas ne bi trebalo čuditi kad ustanovimo da se jezična instruktaza SR-a poistovjećuje s pojmom »asimilacije«, shvaćene kao brza i laka integracija onih nekoliko »uspješnih« u švedsko društvo, a ne kao tegoban zadatak unapređivanja života migrantskih masa. Asimilacija i društvena kritika međusobno se isključuju.

Suprotno tome, stabilni društveni odnosi (iz kakvih god historijskih razloga, i koliko god da su u sebi opresivni), ili u njihovoj odsutnosti svjesna ili podsvjesna želja ljudi za takvom društvenom stabilnošću (kao u vremenima kritičnih situacija nacije i društvenih kriza) otežavaju zagovaranje

¹⁰ I na razini nacije i širom svijeta strategija je vladajućih klasa da oduvijek propagiraju ovu lažnu »društvenu mobilnost« kao lijek protiv svih društvenih zala. Konkurentna, »mobilna« svijest, koja se širi niže i postrance od »vrha«, smatra se najboljom preventivnom mjerom protiv svake socijalne revolucije. Osobito se politika SAD prema zemljama u razvoju širom svijeta temelji na ovoj vrsti razmišljanja još od drugoga svjetskog rata. No hirovi američke intervencije u zemljama ili područjima kao što su Vijetnam, Iran ili Srednja Amerika pokazali su da stvari u praksi nisu tako jednostavne kao što su to prema doktrini. Sigurno više ne stoji da će solidna neokolonijalna srednja klasa, sama od sebe i svojom vlastitom slobodnom voljom, za sva vremena pristajati da služi kao kontrarevolucionarni štit američkog političkog teoretiziranja; ovo je zacijelo dobro pamtili prilikom procjenjivanja sadašnjih nastojanja SAD da u vanjskim poslovima revidiraju filozofiju »preferirane diktature«.

ukidanja sadašnjeg stabilnog sistema kao neophodnog preduvjeta za bilo kakav društveni boljitak. Štoviše, dosad je utvrđena činjenica da i uz najbolje namjere i najveća nastojanja, prisilna, masovna asimilacija nikad nije bila uspješna. Kako stoje stvari, većina životnih poteškoća doseljenika doima se svjetlosne godine udaljena od trivijalnih, da ne kažem frivolnih, problema koji muče Bo Eka i njegove prijatelje. Učvršćujući »švedsku srednju klasu« kao preferirani instrument integracije, SR izvlači korist iz asimilacijskih draži dobrog života u predgrađu i udovoljava interesima onih nekoliko »vertikalno mobilnih« u imigrantskoj populaciji, isključujući sve one koji ne mogu, ili ne žele, »uspjeti«. Tjerajući ljude da se poistovjete sa Bo Ekom i njegovim društvom, SR će efikasno osujetiti većinu doseljenika u tome da ikad postanu dio švedskoga jezika i kulture.

Posljedica takve politike, međutim, nije samo značajno smanjena korisnost jezika u političkoj i društvenoj emancipaciji tih doseljenika. Jezičnim programima SR-a poduzima se malo ili ne poduzima ništa kako bi se ponudila alternativa integraciji; ti programi ne propagiraju aktivno niti ne podržavaju etničnost ili plurikulturalizam kao održivu alternativu. Istina je, jasno, da izbor kao što je ovaj između integracije i etničnosti (ili čak »etničke izolacije«) ne bi trebalo da bude prepušten samo onima među »domaćinima« koji su zaduženi za planiranje i organizaciju tečajeva jezične instruktaze za doseljenike već i samim doseljenicima. Često se govori da briga o takvim problemima ne može biti zadatak jedne službene institucije kao što je SR; ima i mnogo drugih koji se profesionalno bave jezičnom nastavom za doseljenike i preferiraju, bar tako misle, strogo neutralan odnos prema oba pitanja što smo ih razmatrali: pitanju »politike« u udžbenicima i drugim materijalima i pitanju integracije naspram etničkog konzervativizma; međutim, i dalje stoji da je jezična instruktaza više nego samo to. Donošenje odluka koje su naoko u okviru nastavne domene, ali je u zbilji daleko nadilaze, vrši se izbor, i to unilateralno. Bilo bi daleko poštenije i razumnije prihvatiti činjenicu da je pružanje jezične instruktaze *politička* aktivnost, i da ona uključuje, da se poslužimo čestim terminom posuđenim od feminističkog pokreta, »podizanje svijesti«.

Iz onoga što je dosad rečeno možemo zaključiti da je učenje jezika u osnovi učenje njegove upotrebe (u svakom smislu riječi; usp. J. Wagner 1981; 1983). Poznato nam je da upotreba jezika ovisi o uvjetima što ih pripisuju društvo, kako u vezi s historijskim postankom jezika, tako i u vezi s njegovom primjenom. Proces učenja jezika podliježe istim uvjetima; što je više tako, to su sami učenici više sputani od društva i dominantnih gospodara u njemu.

Moglo bi se činiti da se ono o praćenju uspona i pada Bo Eka u lekciji 16 odnosilo samo na stjecanje stanovite vještine upotrebe švedskih glagola i imenica. No (kao što sam već spomenuo) postoji i drugi, dublji aspekt usvajanja jezika o kojemu je tu riječ: on ima veze sa *sviješću* pojedinca. Prilagodba na stanovitu upotrebu jezika nosi sa sobom opasnost prihvatanja stanovitih načina mišljenja. Dublje značenje priče o Bo Eku jest da je ona rezime »prikrivenog plana« nastave drugog jezika za

odrasle, naime slika stjecanja svijesti srednje klase.¹¹ A taj »prikriveni nastavni plan« ne ostavlja radnicima doseljenicima velik izbor: jednostavno, ili da potonu ili da proplivaju. Ili će poći prema slici društva kakvu im pružaju njihovi udžbenici i »plivati švedskim stilom«, ili nikad neće ući u »štos« pa će odustati i na kraju potonuti. No pukim se preživljavanjem ne rješava osnovna doseljenička dilema; naprotiv, doseljenik koji se »pošvedi« uz vlastite probleme navlači na glavu i probleme svojih domaćina. Sadašnji »nastavni plan« (koliko god bio prikriven) još uvijek nagoviješta doseljenicima da je sreća uloviti se na dominantni jezik i kulturu, te da će stremjenja za tim prirodno i nužno izvući pojedinca izvan domašaja ne-kulturne, nijeme većine.

Pa čemu bi onda, i kako, trebalo poučavati doseljenike? Prije svega, trebalo bi da oni nauče koristiti svoj »novi« jezik za bavljenje vlastitim svakodnevnim problemima: u domu, u tvornici, u uredu socijalne skrbi, u svim privatnim i službenim sredinama koje je tako teško shvatiti i zauzdati u slučaju ljudi iz drukčijih jezičnih i kulturnih sredina. Takva je jezična nastava u izrazitoj opreci s onim u što se stvarno uvode, a to je apstraktni svijet ispunjen lažnim problemima i ljudima s kojima oni nemaju ništa zajedničko. Ako nam je cilj da stvarno omogućimo doseljenicima da se služe svojim drugim jezikom na osmišljene načine, jezična obuka treba da krene od njihova života, od svakodnevne situacije na poslu, od baraka i zgradurina s jeftinim stanovima u kojima su smješteni, od njihovih kolega i prijatelja, od njihovih odnosa sa drugim spolom, da se nađe u svakakvim kontekstima: političkom, pravnom i institucionalnom, kao što su »zakon«, glasanje, regrutiranje, služenje vojske, da se nađu pred komisijom za nezaposlene; u susretu s liječnicima, advokatima, socijalnim radnicima, funkcionarima svih vrsta i tako dalje.

Morali bismo shvatiti da su svi takvi neophodni i krucijalni kontakti upravo zato tako puni opasne tenzije i agresivnosti *jer* nam nije uspjelo poučiti doseljenike kako da se »drže«, također i u jezičnom pogledu, u životnom kontekstu. U idealnom smislu, ne bi se smjeli niti ropski asimilirati u društvu domaćina prema isključivim premisama toga društva, niti se osamiti u nostalgičnoj uspomeni na jednu izgubljenu i gubitničku kulturu. I oni bi morali, ne gubeći samopoštovanje, sudjelovati u kulturnom životu svojih domaćina, gradeći novi identitet, novu svijest, da se ne moraju »prodavati«. Samo će tako gostujući radnici moći da počnu donositi svoje vlastite odluke i uzeti svoju sudbinu u vlastite ruke; samo će na taj način na kraju moći promijeniti svoju novu okolinu nabolje.

¹¹ Kao zabavnog primjera kako se vrijednosti srednje klase »švercaju«, da tako kažem, pod plaštem jezične instruktaže, prisjetite se nesretnog stanja jednog čovjeka toga dugoga prvomajskog poslijepodneva, kad je nestrpljivo čekao poruku svoje zaručnice, a švedska je *Ma belle* (franc.; može se prevesti kao »moja ljepotica« — op. prev.) tvrdoglavo odbijala da posluži kao teklič. Lekcija 16 tjera nas da povjerujemo da je Bo popužio 13 cigara. Taj stvarno impresivan domašaj ne samo da fasciniira zbog broja popušanih cigara nego ima i zanimljive kvalitativne aspekte. Obratite pažnju na to da Bo *nije* ispio 13 piva, slistio 13 whiskeya, ili sredio 13 kutija cigareta; pušio je *cigare*, baš kao što se moglo očekivati od mladića bijelca, pripadnika srednje klase Boova tipa, koji je rado viden u društvu. Među takvima kao što je Bo, ispijanje 13 piva ili whiskeya mnogo je manje prihvatljivo od pušenja 13 cigara (iako ima više smisla u kontekstu priče); i Boova zaručnica i njegov poslodavac znatno bi se više protivili Boovu opijanju nego njegovu izlaganju riziku od trovanja nikotinom, iako bi neposredni sramni efekti bili u oba slučaja vjerojatno slični. Napokon, iako pušenje cigara nije neka od djelatnosti s kojom se većina radnika doseljenika može spremno poistovjetiti (ponajmanje s ekonomskih razloga), ipak se u ovom specifičnom slučaju učenja jezika plus kulture nameće dojam da je pušenje cigara upravo *prava* švedska stvar za pametna mlada muškarca koji je i dinamičan pa ga ima svugdje.

Kad je riječ o političkoj svijesti koja je glavni preduvjet za gornji proces »autonomne integracije«, stanovite su zapadnoevropske zemlje domaćini (kao što su Velika Britanija i Švedska ili, u manjoj mjeri, Danska i Norveška) uvidjele da se nekim ljudima, samo zato što slučajno imaju krivi pasoš, ne može potpuno oduzeti vođenje vlastitog života, službeno ili javno; zato su doseljenicima, ovisno o njihovu »stažu«, osigurale ograničeno pravo glasa. No korištenje takvih građanskih prava i opet ovisi o jezičnim sposobnostima doseljenika. Budu li doseljenici ikad imali stvarni utjecaj na politički život u njihovoj novoj domovini, naš je važan zadatak pružiti im neophodan lingvistički alat. Zato, ako pomislite da je Bo Ek bio problem, još niste vidjeli što je problem!

Poglavlje »Immigrant language education« (str. 136—151) iz knjige Jacoba Meya *Whose Language: A Study in Linguistic Pragmatics* (John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1985: 412 str.) s engleskoga prevela uz neznatna kraćenja i adaptacije,

Andrina Pavlinić-Wolf.